

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-32>

**ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН:
ПЕРЕВІДКРИВАЮЧИ ТРАДИЦІЇ ФУНКЦІОНАЛІСТСЬКОГО
ТА КОНФЛІКТОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ**

Королук К. А.

студентка IV курсу факультету лінгвістики та соціальних комунікацій

Яковенко А. К.

*кандидатка соціологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціології та політології
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Етносоціологічні дослідження – відносно новий науковий напрямок. Він набув актуальності: 1) після двох світових воєн; 2) у поліетнічних країнах; 3) за умов «послаблення» етнічної ідентифікації, коли, тим не менш, виникла необхідність усунення напруги між різними етносами, які боролися за дефіцитні ресурси виживання [2, с. 21]. Лідери країн Заходу були занепокоєні щодо можливого скорочення населення у країнах, куди вивозили капітал для інтенсифікації виробництва товарів масового споживання. В Європі відбувалося старіння населення, бракувало робочої сили, виникало прагнення досягнути сталості пенсійних потоків, бо інакше обсяг пенсій поставав для влади достатньо серйозною статтею витрат бюджету. Але замість проголошення дороговартісної політики підвищення народжуваності країни політичний бомонд Європи прийняв рішення відчинити кордони та приймати мігрантів [11, с. 16]. В Україні інтенсивний розвиток соціології етносу відбувся у 1950-1970-х рр., коли міжетнічні відносини значною мірою впливали на ситуацію всередині країни й їхню роль ігнорувати було неможливо. У 1990-х рр. переконання, що фактор етнічності поступово втрачатиме своє значення в житті людей через глобалізацію, спростували реалії постіндустріального суспільства [8, с. 208].

У соціології етносу застосовують багато підходів щодо трактування етнонаціональних процесів і відносин: функціоналістський, конфліктологічний, конструктивістський, синергетичний тощо. У межах даних тез буде розглянуто функціональний та конфліктологічний як знову актуалізовані через свою простоту і зрозумілість базові підходи, що

спрямовані на пошук, відповідно, відмінностей та суперечностей між представниками різних етносів.

Представники *функціоналістського підходу* – Б. Маліновський, Л. Редкліфф-Браун, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Р. Мертон, Дж. Александер, Ю. Габермас, Е. Сміт тощо [1; 4; 5] – розглядали етнос як живий організм, що складається із взаємодоповнюючих елементів, які обмежені у часі та просторі і мають функціональну природу. Головним регулятором поведінки людей поставала культура, і прихильників даного підходу цікавило те, як вона функціонує, які запити чи потреби людей задовольняє, як відбувається трансляція культури. Ідентифікацію з певним етносом розглядали як відповідь на спроби асимілювати малочисельні етнічні спільноти, тож важливим компонентом етносу вважали етнічну ідентичність. Вона, як зазначав Е. Сміт, має шість ознак: власна групова назва, міф про спільне походження, спільна соціальна пам'ять та культура, що відрізняють дану спільноту від інших, зв'язок із певним «рідним краєм» [12, с. 54]. Тож міжетнічні відносини трактовані як міжкультурні відносини щодо переважно повсякденної діяльності представників різних етносів, вираженої у звичаях, традиціях і культурних практиках.

Представники *конфліктологічного підходу* – К. Маркс, Л. Козер, Р. Дарендорф, Р. Колінз, Г. Зімел, А. Грамші, Ч. Міллс, Р. Арон, К. Боулдінг, Е. Тофлер, С. Гантінгтон, В. Тьорнер, Р. Міхельс, Д. Локвуд тощо [4; 7, с. 110] – апелювали до конфліктної природи виникнення, розвитку і становлення етносу, пов'язуючи його витoki з боротьбою між різними етнічними групами, з їх бажанням впливати на суспільство й отримувати привілеї. У тому числі – з боротьбою етносів усередині себе за дефіцитні ресурси, владні повноваження та соціальні блага. Міжетнічні відносини трактували як відносини між антагоністичними стратами / групами / спільнотами, бо для більш сталого існування етнос прагне утворення своєї соціально-територіальної організації, а внаслідок цього бажання і виникають суперечності та конфлікти. Між тим, не буває «міжетнічних відносин» у прямому сенсі цього словосполучення, адже ці відносини можуть бути між особами як однієї й тієї самої, так і різної етнічної приналежності, групами таких осіб та утвореними ними і легалізованими громадськими об'єднаннями, іншими юридичними особами тощо [9, с. 17].

Відповідно, очікуваною складовою міжетнічних відносин є міжетнічний конфлікт як різновид конфлікту соціального [3, с. 7]. В. Євтух стверджує, що сутність міжетнічного конфлікту з точки зору соціолога полягає у тому, що він презентує певну схему розподілу ролей, послідовність подій, способи висловлення поглядів та ціннісних

орієнтацій, мотивації та форми відстоювання інтересів. Міжетнічні відносини, міжетнічне спілкування, міжетнічні контакти, міжетнічні зв'язки постають структурними елементами міжетнічної взаємодії як складної системи, а вона, у свою чергу, має регулятори відносин у міжетнічному середовищі в різних сферах суспільного життя [3, с. 5, 6]. У етнічних конфліктах наявні два рівні взаємодії: «більшість–меншість» та «меншість–меншість», причому перший розуміють як конфлікт між меншістю і владою, а факторами етнічного конфлікту можуть бути соціальні, політичні, культурні, психічні, релігійні обставини. Як правило, саме етнічні меншини є головними акторами таких конфліктів через своє пригнічене соціальне становище. Стадіями міжетнічного конфлікту є: етнічне дистанціювання; етнічна неприязнь; етнічна ворожість; етнічна напруга; етнічна конфронтація; етнічний антагонізм. Реакція на етнічні відмінності визначає подальший розвиток конфлікту [10, с. 259]: або формування можливостей до зближення, основою чого стає прагнення «опанувати» й зрозуміти іншу етнічність (тенденція до гомогенізації), або дистанціювання і протиставлення себе іншим етносам (тенденція до сегментації). Й, зокрема, «еволюція» від мігрантських груп до етнічних меншин становить як великий дослідницький інтерес для соціологів, так і велику загрозу для титульних націй всередині країн [2, с. 24].

Резюмуючи, варто нагадати, що соціальний конфлікт виникає внаслідок уявлень щодо соціальних нерівностей, що ґрунтуються на: 1) самооцінці індивідами своїх позицій у просторі нерівностей; 2) уявленнях індивідів про стани нерівностей; 3) оцінках їх легітимності. Існує дві групи структурних нерівностей: розподіл дефіцитних ресурсів та інтенсивність взаємодій, що асоціюються з певною позицією в соціальній ієрархії. Основні групи чинників структурних нерівностей також відомі – соціодемографічні характеристики, походження і позиції індивіда в суспільстві, тип політичного режиму у країні тощо [6, с. 17-18], проте реальні нерівності між представниками різних етносів можуть стосуватися і кожного із перерахованих, і ще неврахованих тригерів ксенофобії, руйнування культурних святинь та пам'яток, терористичних актів тощо. Для того, аби це подолати, необхідно підтримувати детальний та широко зрозумілий аналіз причинно-наслідкових зв'язків щодо характеру міжетнічних відносин, тому що від цього залежить безпека і добробут кожного громадянина.

Література:

1. Габермас Ю. До реконструкції історичного матеріалізму / Ю. Габермас. Київ : Дух і літера, 2014. 320 с.
2. Євтух В. Б. Етносоціологія: перспективи застосування. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2000. №2. С. 20–25.
3. Євтух В. Б. Соціологія міжетнічного конфлікту: теоретичний аспект. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6. С. 3–17.
4. Історія соціології (у 2-х кн.) : навчальний посібник / О. А. Рахманов, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк. Київ : КНЕУ, 2017. 279 с.
5. Малиновский Б. К. Избранное: Динамика культуры / Б. К. Малиновский. Москва : Litres, 2020. 298 с.
6. Малиш Л. Принципи та правила вимірювання структурних нерівностей у соціології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора соц. наук : спец. 22.00.03 «Соціальні структури та соціальні відносини» / Ліна Малиш. Київ : НаУКМА, 2019. 28 с.
7. Мацієвський Ю. В. Етнічний конфлікт – вивчений феномен? *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 108–123.
8. Нікішенко Ю. І. Етнологія та культурологія: спільні проблемні поля культуро-центричного світу / Культурологія : Могилянська школа : колективна монографія / наук. ред. та упоряд. М. А. Собуцький, Д. О. Король, Ю. В. Джулай ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Каф. культурології. Київ : Олег Філюк, 2018. С. 205–234.
9. Панчук М. І., Котигоренко В. О. Проблеми термінології законодавства, що регулює етнонаціональні відносини в Україні. *Український соціум*. 2020. № 1(72). С. 9–40.
10. Розвиток і взаємодія єврейських громад на європейському просторі: Монографія. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2017. 464 с.
11. Романюк А. Стаціонарне населення, іміграція, соціальна згуртованість і національна ідентичність: який між ними зв'язок і які наслідки для політики держави? Погляд демографа – з особливою увагою до канадських проблем. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 1(32). С. 11–28.
12. Сміт Е. Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. Наукове видання. Київ : Темпора, 2009. 312 с.